

20-Yanvar, 2026-yil

BARQAROR RIVOJLANISH KONSEPSIYASI VA YUNEP DASTURI

КОНЦЕПЦИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ И ПРОГРАММА ЮНЕП

Muzaffar Dadajonov Navruzbek o'g'li

Andijon qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar instituti assistenti

Mamajonov Navruzbek O'rinboy o'g'li

Andijon qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar instituti talabasi

Ahmedov Dostonbek Baxtiyorjon o'g'li

Andijon qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar instituti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada barqaror rivojlanish tushunchasining mazmuni, uning shakllanish tarixi hamda asosiy tamoyillari keng yoritilgan. Barqaror rivojlanish g'oyasi bugungi kunda insoniyat taraqqiyotining markaziy masalalaridan biri hisoblanadi. Iqtisodiy o'sish, ijtimoiy adolat va ekologik muvozanatni uyg'unlashtirish bu konsepsiyaning asosiy maqsadidir. Shuningdek, maqolada Birlashgan Millatlar Tashkilotining atrof-muhit bo'yicha dasturi — YUNEP faoliyati, uning tashkil topish sabablari, asosiy yo'nalishlari hamda dunyo va O'zbekiston miqyosidagi amaliy ishlari tahlil qilingan.

Maqolada: YUNEPning ekologik muammolarni hal etishdagi o'rni, global ekologik siyosatdagi roli va milliy darajadagi hamkorlik tajribalari ham ko'rib chiqilgan. Shu bilan birga, O'zbekiston Respublikasining barqaror rivojlanish maqsadlarini amalga oshirishdagi sa'y-harakatlari, ekologik siyosati va YUNEP bilan hamkorlikda olib borayotgan loyihalari haqida ham ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: barqaror rivojlanish, YUNEP, ekologiya, iqlim o'zgarishi, atrof-muhit, yashil iqtisodiyot, xalqaro hamkorlik.

Аннотация: В данной статье подробно раскрывается содержание понятия устойчивого развития, история его формирования, а также основные принципы. Идея устойчивого развития сегодня является одной из ключевых задач развития человечества. Главная цель этой концепции — гармоничное сочетание экономического роста, социальной справедливости и экологического баланса. В статье также анализируется деятельность Программы Организации Объединённых Наций по окружающей среде — ЮНЕП, причины её создания, основные направления работы, а также практическая деятельность на мировом уровне и в Узбекистане.

В статье: рассматриваются роль ЮНЕП в решении экологических проблем, её вклад в формирование глобальной экологической политики и опыт сотрудничества на национальном уровне. Кроме того, приведены сведения о усилиях Республики

Узбекистан по реализации целей устойчивого развития, её экологической политике и проектах, осуществляемых в сотрудничестве с ЮНЕП.

Ключевые слова: *устойчивое развитие, ЮНЕП, экология, изменение климата, окружающая среда, зелёная экономика, международное сотрудничество.*

KIRISH

So‘nggi o‘n yilliklarda insoniyatning iqtisodiy faoliyati kuchaygani, texnologik rivojlanish tezlashgani bilan bir qatorda, tabiatga salbiy ta’sir kuchaydi. Atmosfera ifloslanishi, suv manbalarining kamayishi, chiqindilarning ortib borishi, global isish va boshqa ekologik muammolar butun dunyo e’tiborini tortmoqda. Shu sababli “barqaror rivojlanish” tushunchasi bugungi kunda nafaqat ekologlar, balki iqtisodchilar, siyosatchilar va sotsiologlar uchun ham eng dolzarb masalaga aylandi.

Barqaror rivojlanish — bu hozirgi avlodning ehtiyojlarini qondirish bilan birga, kelajak avlodlarning manfaatlariga zarar yetkazmasdan taraqqiyot yo‘lini tanlashdir. Ya’ni, inson faoliyati natijasida tabiat resurslari tugab ketmasligi, iqlim muvozanati buzilmasligi va ijtimoiy tenglik saqlanishi kerak. Bu g‘oya 1987-yilda BMT homiyligida tayyorlangan “Bizning umumiy kelajagimiz” nomli Brundtland hisobotida ilk bor ilmiy asosda ta’riflab berilgan. Shu davrdan boshlab barqaror rivojlanish global miqyosdagi rivojlanish strategiyalarining markaziy yo‘nalishiga aylandi. BMT barqaror rivojlanish siyosatini qo‘llab-quvvatlash uchun maxsus dasturlarni ishlab chiqdi. Ularning eng muhimlaridan biri bu — YUNEP (United Nations Environment Programme) ya’ni Atrof-muhit bo‘yicha BMT dasturidir.

Asosiy qism. 1. Barqaror rivojlanish konsepsiyasining mazmuni va tamoyillari. Barqaror rivojlanish tushunchasi uch asosiy yo‘nalishni o‘z ichiga oladi:

1. Iqtisodiy barqarorlik — mamlakat iqtisodiyotini uzoq muddatli va muvozanatli o‘sishini ta’minlash, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, yangi texnologiyalarni joriy etish va ishsizlikni kamaytirish.

2. Ijtimoiy barqarorlik — aholining turmush darajasini oshirish, ta’lim va sog‘liqni saqlash tizimini rivojlantirish, jamiyatda ijtimoiy tenglikni ta’minlash.

3. Ekologik barqarorlik — tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, chiqindilarni kamaytirish, atmosferani toza saqlash, suv va yer resurslarini muhofaza qilish. Bu uch tamoyil bir-birini to‘ldiradi va faqat ularning uyg‘un holda amalga oshirilishi natijasidagina barqaror rivojlanishga erishish mumkin. Shuningdek, barqaror rivojlanish uchun quyidagi tamoyillar ham muhim ahamiyatga ega. Har bir davlatning ekologik siyosat yuritish mas’uliyati; Global miqyosda hamkorlik va o‘zaro yordam; Inson huquqlari va kelajak avlod manfaatlarini himoya qilish; Innovatsion texnologiyalarni ekologik yo‘nalishda qo‘llash.

2. YUNEP dasturi va uning asosiy yo‘nalishlari.

YUNEP barqaror rivojlanish konsepsiyasining ekologik asosini mustahkamlashda muhim rol o‘ynaydi. U tomonidan amalga oshirilayotgan loyihalar tabiiy resurslardan

oqilona foydalanishni ta'minlab, iqtisodiy o'sish va atrof-muhit muhofazasi o'rtasida muvozanatni yaratadi. Shuningdek, YUNEP davlatlarga milliy barqaror rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqishda ilmiy va amaliy yordam ko'rsatadi. YUNEP tomonidan ilgari surilgan muhim konsepsiyalardan biri —“yashil iqtisodiyot”dir. Yashil iqtisodiyot past uglerodli, resurslarni tejovchi va ijtimoiy jihatdan inklyuziv rivojlanishni anglatadi. Bu model iqtisodiy o'sishni ekologik xavfsizlik bilan uyg'unlashtirishga qaratilgan.

YUNEP davlatlarga qayta tiklanuvchi energiya, ekologik toza texnologiyalar va barqaror ishlab chiqarish tizimlarini joriy etishda texnik va ekspert yordami ko'rsatadi. So'nggi yillarda raqamli texnologiyalar barqaror rivojlanishni qo'llab-quvvatlovchi muhim vositaga aylandi. Sun'iy intellekt, geografik axborot tizimlari (GIS) va katta ma'lumotlar ekologik monitoring, resurslarni boshqarish va ekologik xavflarni bashorat qilishda keng qo'llanilmoqda. YUNEP bu yo'nalishda innovatsion yechimlarni joriy etishni rag'batlantiradi.

Barqaror rivojlanishni ta'minlashda xalqaro ekologik huquq muhim o'rin tutadi. YUNEP bir qator xalqaro konvensiyalar va bitimlarning ishlab chiqilishida tashabbuskor bo'lgan. Jumladan, biologik xilma-xillik, iqlim o'zgarishi va xavfli chiqindilarni nazorat qilishga doir xalqaro hujjatlar YUNEP faoliyati bilan chambarchas bog'liq.

Bugungi kunda aholi sonining katta qismi shaharlarda yashamoqda. Shu sababli barqaror shaharlar konsepsiyasi alohida ahamiyat kasb etadi. YUNEP ekologik toza transport, energiya tejamkor binolar, yashil hududlarni kengaytirish va chiqindilarni qayta ishlash tizimlarini rivojlantirish orqali shaharlarning barqaror rivojlanishiga hissa qo'shadi.

Barqaror rivojlanishning asosiy tamoyillaridan biri — tabiiy resurslardan oqilona va samarali foydalanishdir. Yer, suv, o'rmon va biologik resurslardan me'yoridan ortiq foydalanish ekologik muvozanatning buzilishiga olib keladi. YUNEP ushbu muammoni hal etish uchun barqaror qishloq xo'jaligi, suv resurslarini integratsiyalashgan boshqarish va o'rmonlarni muhofaza qilish bo'yicha dasturlarni amalga oshiradi.

Bugungi kunda aholi sonining katta qismi shaharlarda yashamoqda. Shu sababli barqaror shaharlar konsepsiyasi alohida ahamiyat kasb etadi. YUNEP ekologik toza transport, energiya tejamkor binolar, yashil hududlarni kengaytirish va chiqindilarni qayta ishlash tizimlarini rivojlantirish orqali shaharlarning barqaror rivojlanishiga hissa qo'shadi.

Kelajakda barqaror rivojlanish konsepsiyasi yanada takomillashib, global siyosatning ajralmas qismiga aylanishi kutilmoqda. YUNEPning roli esa iqlim inqirozi, resurslar tanqisligi va ekologik xavflar kuchayib borayotgan sharoitda yanada o'tib boradi. Shu bois, barqaror rivojlanish tamoyillarini barcha darajalarda joriy etish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

Innovatsion texnologiyalar barqaror rivojlanishning muhim omili hisoblanadi. Energiya tejovchi uskunalar, chiqindisiz ishlab chiqarish, qayta ishlash texnologiyalari ekologik xavfsizlikni ta'minlashga xizmat qiladi. YUNEP ushbu innovatsiyalarni rivojlantirish va joriy etishda ilmiy tadqiqotlarni qo'llab-quvvatlaydi.

YUNEP dasturi 1972-yil Stokgolmda o'tgan “Inson va atrof-muhit” konferensiyasidan so'ng tashkil etilgan. Dastur BMT tizimidagi eng muhim ekologik tashkilotlardan biri

bo‘lib, uning bosh ofisi Keniya poytaxti Nayrobida joylashgan. YUNEPning asosiy maqsadi — dunyo davlatlarini ekologik muammolarga qarshi kurashda birlashtirish, atrof-muhitni muhofaza qilish siyosatini muvofiqlashtirish va barqaror rivojlanishni qo‘llab-quvvatlashdir. Uning asosiy faoliyat yo‘nalishlari quyidagilardan iborat: Atmosferani muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishiga qarshi kurash (xususan, Parij kelishuvi doirasida faol ishtirok etadi);

Suv resurslarini boshqarish va dengizlarni himoya qilish;

Biodiversitetni saqlash va tabiiy ekotizimlarni tiklash;

Chiqindilarni kamaytirish va qayta ishlashni rivojlantirish;

Yashil iqtisodiyot va toza energiya manbalarini targ‘ib qilish.

YUNEP shuningdek, har yili “Global Environment Outlook” nomli hisobotni tayyorlaydi, unda Yer sayyorasining ekologik holati tahlil qilinadi va davlatlarga tavsiyalar beriladi.

3. O‘zbekiston va YUNEP hamkorligi. O‘zbekiston Respublikasi YUNEPning faol a‘zosi sifatida turli ekologik tashabbuslarda qatnashadi. Mamlakatda ekologik siyosat so‘nggi yillarda yangi bosqichga ko‘tarildi. O‘zbekiston hukumati 2030-yilgacha bo‘lgan barqaror rivojlanish maqsadlarini amalga oshirish uchun maxsus milliy strategiyani ishlab chiqqan. Unda quyidagi yo‘nalishlar ustuvor deb belgilangan: Iqlim o‘zgarishining salbiy oqibatlarini kamaytirish; Energiya samaradorligini oshirish; Qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan (quyosh va shamol energiyasi) keng foydalanish; Orolbo‘yi hududidagi ekologik muammolarni bartaraf etish; “Yashil makon” umumxalq loyihasi orqali daraxt ekish ishlarini kengaytirish. Barqaror rivojlanishning asosiy tamoyillaridan biri — tabiiy resurslardan oqilona va samarali foydalanishdir. Yer, suv, o‘rmon va biologik resurslardan me‘yoridan ortiq foydalanish ekologik muvozanatning buzilishiga olib keladi. YUNEP ushbu muammoni hal etish uchun barqaror qishloq xo‘jaligi, suv resurslarini integratsiyalashgan boshqarish va o‘rmonlarni muhofaza qilish bo‘yicha dasturlarni amalga oshiradi. Barqaror rivojlanishning asosiy tamoyillaridan biri — tabiiy resurslardan oqilona va samarali foydalanishdir. Yer, suv, o‘rmon va biologik resurslardan me‘yoridan ortiq foydalanish ekologik muvozanatning buzilishiga olib keladi. YUNEP ushbu muammoni hal etish uchun barqaror qishloq xo‘jaligi, suv resurslarini integratsiyalashgan boshqarish va o‘rmonlarni muhofaza qilish bo‘yicha dasturlarni amalga oshiradi.

YUNEP bilan hamkorlikda O‘zbekiston bir nechta xalqaro loyihalarni amalga oshirmoqda. Jumladan, “Atrof-muhitni boshqarish tizimini takomillashtirish”, “Barqaror suv resurslari siyosati”, “Ekologik toza transport” dasturlari shular jumlasidandir. Bundan tashqari, YUNEPning ekspertlari ishtirokida O‘zbekiston uchun “Milliy atrof-muhit hisobotlari” tayyorlanib, ekologik ma’lumotlar yangilanmoqda.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, barqaror rivojlanish konsepsiyasi bugungi kunda insoniyat kelajagini ta‘minlaydigan eng muhim strategik yo‘nalishdir. Bu konsepsiya iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik sohalarining uyg‘un rivojlanishini talab qiladi. YUNEP dasturi esa bu jarayonning global darajadagi muvofiqlashtiruvchi markazi sifatida muhim o‘rin tutadi. U davlatlarni ekologik muammolarga qarshi birlashtiradi, global tashabbuslarni ilgari suradi

20-Yanvar, 2026-yil

va barqaror rivojlanish siyosatini qo‘llab-quvvatlaydi. O‘zbekiston ham barqaror rivojlanish tamoyillarini o‘z milliy siyosatida qo‘llab-quvvatlamqda. Qayta tiklanuvchi energiya, chiqindilarni qayta ishlash, ekologik ma‘rifatni oshirish va Orolbo‘yi mintaqasini tiklash bo‘yicha amalga oshirilayotgan ishlar buning yaqqol dalilidir. Shunday qilib, barqaror rivojlanish faqat hukumat yoki tashkilotlar mas‘uliyati emas, balki har bir insonning o‘z tabiiy muhitiga mas‘uliyatli munosabatda bo‘lishini talab etuvchi umumiy maqsaddir. Barqaror rivojlanish konsepsiyasi zamonaviy jamiyat taraqqiyotining eng muhim strategik yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu konsepsiya iqtisodiy o‘sish, ijtimoiy farovonlik va ekologik xavfsizlik o‘rtasida muvozanatni ta‘minlashga qaratilgan. YUNEP dasturi esa barqaror rivojlanishning ekologik asoslarini mustahkamlash orqali global va milliy darajada ushbu maqsadlarning amalga oshirilishiga muhim hissa qo‘shmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. “Bizning umumiy kelajagimiz” — BMT Brundtland hisobot, 1987-yil.
2. United Nations Environment Programme (UNEP) — Rasmiy sayt: <https://www.unep.org>
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2030 yilgacha barqaror rivojlanish maqsadlarini amalga oshirish to‘g‘risida”gi qarori, 2023-yil.
4. Karimov A. “Barqaror rivojlanish nazariyasi va amaliyoti.” — Toshkent, 2022-yil.
5. Yusupov B. “Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish asoslari.” — Toshkent, 2021-yil.
6. YUNEP. “Global Environment Outlook Report.” — Nayrobi, 2022-yil.